

**FANLARARO INTEGRATSIYA ASOSIDA TA'LIM SAMARADORLIGINI TA'MINLASHNING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK JIHLTLARI**

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19187205>

**Bahodirova Madinabonu Jahongirxon qizi**

*Farg'ona viloyati Qo'qon shahar 15-umumta'lim maktabi boshlang'ich ta'lim o'qituvchisi, tel: +998900597327, e-mail: isonalihalilovich@gmail.com.*

**Annotatsiya**

*Maqolada fanlararo integratsiya asosida ta'lim samaradorligini ta'minlashning pedagogik va psixologik omillari tahlil qilinadi. Integrativ yondashuv o'quv jarayonida motivatsiya, kognitiv faollik va mustaqil fikrlashni rivojlantirishga ta'sir etadi. Shuningdek, integrativ ta'limni samarali tashkil etish mexanizmlari va shart-sharoitlari yoritiladi, pedagogik tavsiyalar beriladi.*

**Kalit so'zlar:** *integrativ yondashuv, fanlararo integratsiya, ta'lim samaradorligi, pedagogik omillar, psixologik omillar, motivatsiya, kognitiv faollik, o'quv jarayoni, ta'lim sifati, kompetensiya.*

**Аннотация**

*Статья анализирует педагогические и психологические факторы обеспечения эффективности обучения на основе междисциплинарной интеграции. Интегративный подход способствует развитию мотивации, познавательной активности и самостоятельного мышления учащихся. Рассматриваются механизмы и условия эффективной реализации интегративного обучения, а также предлагаются практические рекомендации для повышения качества образовательного процесса.*

**Ключевые слова:** *интегративный подход, междисциплинарная интеграция, эффективность обучения, педагогические факторы, психологические факторы, мотивация, познавательная активность, учебный процесс, качество образования, компетентность.*

**Abstract**

*The article explores pedagogical and psychological factors ensuring educational effectiveness through interdisciplinary integration. The integrative approach enhances students' motivation, cognitive activity, and independent thinking. Mechanisms and conditions for effective implementation of integrative education are examined, and practical recommendations are proposed to improve the quality of the learning process and foster competence development in modern educational contexts.*

**Key words:** *integrative approach, interdisciplinary integration, educational effectiveness, pedagogical factors, psychological factors, motivation, cognitive activity, learning process, quality of education, competence.*

Zamonaviy ta'lim tizimida samaradorlikni ta'minlash masalasi pedagogik va psixologik nuqtai nazardan dolzarb hisoblanadi. So'nggi o'n yilliklarda ta'lim jarayonlarini fanlararo integratsiya asosida tashkil etish konsepsiyasi keng tatbiq etilmoqda. Integrativ yondashuv nafaqat turli fanlar bilimlarini uyg'unlashtirishga, balki o'quvchilarning kognitiv faolligi, mustaqil fikrlash va motivatsiyasini rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, pedagogik va psixologik omillar ta'lim samaradorligini belgilovchi muhim komponentlar sifatida ajralib turadi. O'quv jarayonida integrativ yondashuvning

## **Ta'lim jarayonida integrativ yondashuv: nazariya va amaliyotasosida hayotiy ko'nikmalarni rivojlantirish**

---

samarali qo'llanilishi ta'lim sifatining oshishiga, o'quvchilarning o'z bilim va ko'nikmalarini amaliyotda qo'llashiga imkon beradi. Pedagogik omillar jumlasiga o'quv materialini tizimli tashkil etish, interaktiv metodlarni qo'llash va individual yondashuv kiradi. Psixologik omillar esa motivatsiya, o'zini o'zi boshqarish qobiliyati, o'quvchi e'tiborini boshqarish va ijtimoiy-hissiy rivojlanishni o'z ichiga oladi. Shu sababli, pedagogik va psixologik komponentlarni uyg'unlashtirish ta'lim samaradorligini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Bizdan avval o'tkazilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, integrativ yondashuv o'quv jarayonida turli fanlar bo'yicha bilimlarni bog'lash orqali o'quvchilarning analitik va tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantiradi<sup>10</sup>. Shu bilan birga, o'quvchilarni faollikka jalb etuvchi metodlar, interaktiv mashg'ulotlar va reflektiv amaliyotlar pedagogik-psixologik omillarni mustahkamlashga yordam beradi. Shuni ta'kidlash lozimki, integrativ ta'limni samarali tashkil etish shart-sharoitlari va mexanizmlari hali ham ilmiy tadqiqotlarda to'liq izohlanmagan, bu esa mavzuning dolzarbligini oshiradi.

Ushbu maqola mazkur bo'shliqni to'ldirishga qaratilgan bo'lib, fanlararo integratsiya asosida ta'lim samaradorligini ta'minlashning pedagogik va psixologik omillarini tahlil qiladi. Tadqiqotning maqsadi – integrativ yondashuvning ta'lim jarayoniga ta'sirini aniqlash va o'quvchilarning motivatsiyasi, kognitiv faolligi hamda mustaqil fikrlashini rivojlantirish mexanizmlarini o'rganishdir. Ushbu maqsad doirasida quyidagi vazifalar belgilangan:

- pedagogik va psixologik omillarni aniqlash;
- integrativ yondashuvning ta'lim samaradorligiga ta'sirini tahlil qilish;
- samarali integrativ ta'limni tashkil etish mexanizmlari va shart-sharoitlarini aniqlash.

Fanlararo integratsiya asosida ta'lim samaradorligini ta'minlashning pedagogik-psixologik jihatlari ikki asosiy komponentga bo'linadi: pedagogik va psixologik omillar. Pedagogik omillar ta'lim jarayonining strukturaviy va metodik jihatlari qamrab oladi. Bu omillar orasida o'quv materialini tizimli va izchil shaklda taqdim etish, turli fanlar bilimlarini o'zaro bog'lash, interaktiv metodlarni qo'llash va individual yondashuvni tashkil etish muhim ahamiyatga ega. Masalan, matematika va tabiiy fanlarni bog'lash orqali o'quvchilar muammolarni tahlil qilish va amaliy yechimlar topish ko'nikmalarini rivojlantiradilar. Shu bilan birga, pedagogik omillar o'quv jarayonida o'quvchilarni faol ishtirok etishga undaydigan metodlarni tanlashga qaratilgan bo'lishi lozim. Interaktiv mashg'ulotlar, guruh ishlari, loyihaviy metodlar va reflektiv amaliyotlar pedagogik jarayonda samaradorlikni oshiradi<sup>11</sup>.

Psixologik omillar esa o'quvchilarning motivatsiyasi, kognitiv faolligi, o'zini o'zi boshqarish qobiliyati, e'tibor va ijtimoiy-hissiy rivojlanish bilan bevosita bog'liqdir. Integrativ yondashuv o'quvchilarda mustaqil fikrlashni rivojlantiradi, ularni yangi bilimlarni mustaqil izlashga va o'zaro bog'lashga undaydi. Shu bilan birga, motivatsiyani oshirish uchun dars jarayoni qiziqarli va o'quvchi uchun ma'noli bo'lishi zarur. Masalan, o'quvchilarga real hayotiy muammolarni hal qilishga imkon beradigan integrativ mashg'ulotlar ularning kognitiv faolligini sezilarli darajada oshiradi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, o'quvchilarni guruhda ishlashga jalb qilish, hamfikrlik va fikr almashish imkoniyatini berish ijtimoiy-hissiy rivojlanishga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Fanlararo integratsiyani samarali amalga oshirish uchun shart-sharoitlar va mexanizmlarni yaratish zarur. Bular orasida dars rejalarini fanlararo bog'lanish asosida ishlab chiqish, o'quvchilarning individual o'quv yutuqlarini nazorat qilish va baholash tizimini shakllantirish, shuningdek,

---

<sup>10</sup> Qodirova, M. Pedagogik psixologiya asoslari va ta'lim jarayonida integratsiya. Toshkent: O'qituvchi, 2018.

<sup>11</sup> Karimov, T. Fanlararo integratsiya metodikasi va innovatsion yondashuvlar. Toshkent: Sharq, 2021.

## **Ta'lim jarayonida integrativ yondashuv: nazariya va amaliyotasosida hayotiy ko'nikmalarni rivojlantirish**

---

o'qituvchilarning integrativ metodlarni qo'llash bo'yicha malakasini oshirish kiradi. Masalan, o'qituvchilar seminar va treninglar orqali turli fanlarni birlashtirish usullarini o'rganib, dars jarayonida samarali tatbiq etishi mumkin. Shu bilan birga, maktabda resurs va jihozlar mavjudligi integrativ ta'limning sifatli tashkil etilishida muhim rol o'ynaydi. Kompyuter, interaktiv taxtalar, laboratoriya jihozlari va vizual materiallar o'quvchilarni faol ishtirok etishga rag'batlantiradi.

Integrativ yondashuvning pedagogik va psixologik ta'siri o'quvchilarning kognitiv, ijtimoiy va shaxsiy kompetensiyalarini rivojlantirishga qaratilgan. Shu nuqtai nazardan, pedagogik jarayonda o'quvchilarga turli fanlar bilimlarini birlashtirish imkonini beruvchi vazifalar va loyihalar berish samarali bo'ladi. Tabiiy fanlarni birlashtirgan loyiha ishlari o'quvchilarda muammolarni kompleks tahlil qilish va yechimlar ishlab chiqish ko'nikmalarini shakllantiradi. Shuningdek, psixologik qo'llab-quvvatlash mexanizmlari, jumladan, ijobiy baholash, motivatsion rag'batlar, reflektiv mashqlar integrativ yondashuvning samaradorligini oshiradi. Fanlararo integratsiya asosida ta'lim samaradorligini oshirishda pedagogik va psixologik omillar bir-birini to'ldiruvchi elementlar sifatida xizmat qiladi. Pedagogik omillar o'quv jarayonining tuzilmasini va metodikasini belgilasa, psixologik omillar o'quvchilarning ichki motivatsiyasi, faolligi va shaxsiy rivojlanishini ta'minlaydi. Integrativ ta'limni samarali tashkil etish mexanizmlari va shart-sharoitlarini yaratish orqali ta'lim sifati sezilarli darajada oshadi, o'quvchilar analitik va tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantiradi hamda mustaqil, ijodiy fikrlovchi shaxslar sifatida shakllanadi.

Tadqiqot doirasida fanlararo integratsiya asosida tashkil etilgan ta'lim jarayonining samaradorligi pedagogik va psixologik ko'rsatkichlar orqali baholandi. Eksperimental va nazorat guruhlarida o'tkazilgan dastlabki va yakuniy diagnostika natijalari integrativ yondashuvning ta'lim samaradorligiga sezilarli ta'sir ko'rsatganini tasdiqladi. Miqdoriy tahlil natijalariga ko'ra, eksperimental guruh o'quvchilarida o'quv motivatsiyasi darajasi dastlabki o'lchovga nisbatan oshganligi aniqlandi. Nazorat guruhida esa mazkur ko'rsatkichlar statistik jihatdan sezilarli darajada o'zgarish ko'rsatmagan. Bu holat integrativ yondashuv asosida tashkil etilgan mashg'ulotlar o'quvchilarning ichki motivatsiyasini kuchaytirishini ko'rsatadi.

O'rganishlar natijasiga ko'ra, kognitiv faollik ko'rsatkichlari ham eksperimental guruhda yuqori bo'ldi. Test natijalari tahliliga ko'ra, integrativ mashg'ulotlarda qatnashgan o'quvchilar muammoli vaziyatlarni tahlil qilish, fanlararo bog'lanishlarni aniqlash va mustaqil xulosa chiqarishda yuqori natijalarni qayd etdilar. Test natijalari eksperimental va nazorat guruhlarida o'rtasida statistik jihatdan ishonchli farq mavjudligini ko'rsatdi<sup>12</sup>.

Pedagogik kuzatuvlar shuni ko'rsatdiki, integrativ yondashuv qo'llanilgan darslarda o'quvchilar faol ishtirok etgan, savol-javoblar soni oshgan va guruhliy ishlarda ijtimoiy hamkorlik darajasi yuqori bo'lgan. Ayniqsa, fanlararo loyihalar va amaliy vazifalar o'quvchilarning nazariy bilimlarni real vaziyatlarga tatbiq etish ko'nikmalarini rivojlantirgan. Sifat tahlili natijalari ham miqdoriy ma'lumotlarni tasdiqladi. O'quvchilar bilan o'tkazilgan intervyular shuni ko'rsatdiki, integrativ ta'lim modeli ularning o'qishga bo'lgan qiziqishini oshirgan, fanlar o'rtasidagi mantiqiy bog'liqlikni anglashga yordam bergan va o'z bilimlariga bo'lgan ishonchni kuchaytirgan. O'qituvchilar esa integrativ yondashuv ta'lim jarayonini yanada mazmunli va samarali tashkil etish imkonini berganini ta'kidladilar.

Olingan natijalar fanlararo integratsiya asosida tashkil etilgan ta'lim jarayoni pedagogik va psixologik jihatdan yuqori samaradorlikka ega ekanligini ko'rsatadi. Tadqiqot natijalari avvalgi ilmiy

---

<sup>12</sup> Rustamov, B. Maktablarda integrativ ta'lim tizimi va uning psixologik asoslari. Toshkent: O'qituvchi, 2020.

izlanishlar bilan uyg'unlikda bo'lib, integrativ yondashuvning ta'lim sifatini oshirishdagi ahamiyatini yana bir bor tasdiqlaydi. Xususan, Beane (1997) va Hattie (2009) tadqiqotlarida qayd etilganidek, fanlararo integratsiya o'quvchilarning chuqur o'rganish va reflektiv tafakkurini rivojlantirishga xizmat qiladi. Motivatsiya ko'rsatkichlarining oshishi olimlar tomonidan ishlab chiqilgan o'z-o'zini aniqlash nazariyasi bilan izohlanadi. Integrativ yondashuv o'quvchilarga tanlov erkinligi, mazmunli faoliyat va ijtimoiy hamkorlik imkoniyatlarini taqdim etadi, bu esa ichki motivatsiyaning shakllanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Tadqiqot natijalari ushbu nazariy qarashlarni empirik jihatdan tasdiqlaydi.

Kognitiv faollik va mustaqil fikrlashning rivojlanishi Vygotskiyning sotsiokultural nazariyasi doirasida talqin qilinishi mumkin. Fanlararo integratsiya o'quvchilarni yaqin rivojlanish zonasi doirasida murakkab vazifalarni bajarishga undaydi, bu esa bilimlarni chuqur o'zlashtirish va mantiqiy tafakkurni rivojlantirishga xizmat qiladi. Ayniqsa, integrativ loyihalar o'quvchilarning analitik va tanqidiy fikrlashini shakllantirishda muhim omil bo'ldi. Shu bilan birga, tadqiqot integrativ ta'limni samarali amalga oshirish bir qator shart-sharoitlarga bog'liqligini ham ko'rsatdi. Jumladan, o'qituvchilarning metodik tayyorgarligi, fanlararo hamkorlikni yo'lga qo'yish va ta'lim muhitining psixologik qulayligi muhim ahamiyat kasb etadi. Agar ushbu omillar yetarli darajada ta'minlanmasa, integrativ yondashuv kutilgan natijalarni bermasligi mumkin. Natijalarni tahlil qilish jarayonida ayrim chekllovlar ham aniqlanganini ta'kidlash lozim. Tadqiqot ma'lum bir yosh guruhi va cheklangan ta'lim muassasalari doirasida olib borildi, bu esa natijalarni umumlashtirish imkoniyatini qisman cheklaydi<sup>13</sup>. Kelgusida turli ta'lim bosqichlari va fanlar kesimida kengroq empirik tadqiqotlar o'tkazish maqsadga muvofiqdir.

Mazkur maqola fanlararo integratsiya asosida ta'lim samaradorligini ta'minlashda pedagogik va psixologik omillarning o'zaro uyg'unligi muhim ahamiyat kasb etishini ilmiy asosda tasdiqlaydi. Olingan empirik natijalar integrativ yondashuv ta'lim jarayonining sifati va samaradorligini oshirishda muhim pedagogik mexanizm ekanligini ko'rsatdi. Ayniqsa, o'quvchilarning motivatsiyasi, kognitiv faolligi va mustaqil fikrlash ko'rsatkichlarida kuzatilgan ijobiy o'zgarishlar integrativ ta'lim modelining ustun jihatlari namoyon etdi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, fanlararo integratsiya asosida tashkil etilgan ta'lim jarayoni o'quvchilarning bilimlarni tizimli va mazmunli o'zlashtirishiga yordam beradi. Integrativ yondashuv orqali o'quvchilar turli fanlar o'rtasidagi mantiqiy bog'lanishlarni anglay boshlaydi, bu esa ularning analitik va tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantiradi. Shu bilan birga, integrativ mashg'ulotlar o'quvchilarning ta'lim jarayonidagi faolligini oshiradi va o'z-o'zini boshqarish qobiliyatlarini shakllantirishga xizmat qiladi.

Pedagogik omillar – o'quv jarayonini to'g'ri rejalashtirish, interaktiv metodlardan foydalanish va fanlararo hamkorlikni yo'lga qo'yish integrativ ta'limning muvaffaqiyatini belgilovchi asosiy shartlar sifatida namoyon bo'ldi. Psixologik omillar, xususan, ichki motivatsiya, ijtimoiy-hissiy qo'llab-quvvatlash va reflektiv faoliyat esa ta'lim samaradorligini mustahkamlovchi muhim komponentlar sifatida qayd etildi.

Umuman olganda, tadqiqot natijalari integrativ yondashuv zamonaviy ta'lim tizimida ta'lim samaradorligini oshirishning muhim omillaridan biri ekanligini ko'rsatadi. Ushbu yondashuvni amaliyotga keng joriy etish ta'lim sifatini yaxshilash, o'quvchilarning kompetensiyalarini rivojlantirish va ularni zamonaviy jamiyat talablariga mos tayyorlash imkonini beradi.

---

<sup>13</sup> Rustamov, B. Maktablarda integrativ ta'lim tizimi va uning psixologik asoslari. Toshkent: O'qituvchi, 2020.

**FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:**

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. "Yoshlarni qo'llab-quvvatlash va ta'lim tizimini rivojlantirishga doir chora-tadbirlar". Toshkent, 2019–2023.
2. Qodirova, M. Pedagogik psixologiya asoslari va ta'lim jarayonida integratsiya. Toshkent: O'qituvchi, 2018.
3. Karimov, T. Fanlararo integratsiya metodikasi va innovatsion yondashuvlar. Toshkent: Sharq, 2021.
4. Rustamov, B. Maktablarda integrativ ta'lim tizimi va uning psixologik asoslari. Toshkent: O'qituvchi, 2020.
5. Islomov, R. Ta'limda fanlararo yondashuvlar: nazariy va amaliy jihatlar. Toshkent: Ilm-Ziyo, 2022.